

Sin Kültünde Ay Tutulmasının Politik ve Dini Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Political and Religious Effects of the Lunar Eclipse in the Cult of Sin

Nurgül ÇELEBİ

ORCID: 0000-0002-8011-0132 | E-Posta: nurgul.cb@gmail.com

Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi,
Dr., Ankara University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Sciences,
History of Religions,
Ankara-Türkiye
ROR ID: [01wntqw50](https://orcid.org/01wntqw50)

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Çelebi, Nurgül. "Sin Kültünde Ay Tutulmasının Politik ve Dini Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (Aralık 2023), 329-351. <https://doi.org/10.35415/simakifd.1324832>

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	11. 07. 2023
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	12. 09. 2023
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15. 12. 2023
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (Araştırma Makalesi)
Peer-Review (Değerlendirme)	Double anonymized – At Least Two External (Çift Taraflı Körlüme / En az İki Dış Hakem).
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited. (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur). This study was prepared based on the information in the doctoral dissertation titled "Sin Shamash Duality and Its Reflection in Religions", which we completed in 2023 under the supervision of Prof. Dr. Baki Adam. (Doctoral Thesis, Ankara University, Ankara, Turkey, 2023). (Bu çalışma Prof. Dr. Baki ADAM danışmanlığında 2023 tarihinde tamamladığımız "Sin Şamaş DUALİTESİ ve Dinlerdeki Yansıması" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 2023).
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (Evet) – Ithenticate/Turnitin.
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare (Çıkar çatışması beyan edilmemiştir).
Complaints (Etik Beyan Adresi)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır).
Copyright & License (Telif Hakkı ve Lisans)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır).

Özet

Antik dönemde birçok farklı inanışın karşılaştığı, eklektik ve senkretik bir yapının öne çıktığı en zengin coğrafyalardan biri Mezopotamya'dır. Tarihte bilinen ilk yerleşim ve inanç merkezlerinden biri olan Göbeklitepe ile benzeri alanların burada bulunuşu da Mezopotamya ve çevresinin köklü bir tarihe sahip olduğunun kanıtıdır. Bu bölgedeki inanışlar arasında önemli bir yere sahip olan ay kültürünün, burada yaşayan tarım toplumlarına ve onların yaşam biçimlerine doğrudan etki ettiği bilinmektedir. Ayın evrelerine göre şekillenen bu yaşam biçiminde bilhassa ay tutulmaları dikkatle takip edilen önemli bir doğa olayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönem insanların kullanmayı tercih ettiği ay takviminde tutulma dönemleri özellikle gözlemlenmiş ve çivi yazılı tabletlerde bunlara yer verilmiştir. Bu makalenin ana odak noktası Mezopotamya toplumlarının sosyal yaşamında olduğu gibi dini inanışlarında da önemli oranda etkili olan ay tutulmalarıdır. Söz konusu ay tutulmalarının sadece dini ve rituel değil aynı zamanda politik etkilerinin de bulunduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla siyasi alanda ay tutulmalarının etkisi irdelenmiş ve olası etkinin mahiyeti analiz edilmiştir. Çoğunlukla ayın konumuyla ilişki olduğu gözlemlenen çeşitli doğa olaylarının Mezopotamya toplumları tarafından ay tanrısı Sin'in bir cezalandırma yöntemi veya uyarısı şeklinde yorumlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu gibi doğa olaylarını dikkatle takip eden Mezopotamya toplumlarının bilhassa devlet yönetim organlarıncı önemsendiği çivi yazılı tabletlere yansımıştır. Sin tarafından gönderilen bu tür uyarıların/cezalandırmaların daha ziyade politik ve dini alanda karar mekanizmasına doğrudan etkisinin bulunduğu bu tür tabletlerde ve devlet yazışmalarında tespit edilebilmektedir. *State Archives of Assyria* (Asur Devlet Arşivleri) ve *Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period* (Yeni-Asur Dönemi Kraliyet Yazmaları) ay tanrısı Sin'in adının geçtiği çok sayıda kehanet ve devlet yazışmaları içermektedir. Bunlar incelendiğinde ay tanrısının gazabından korunmak ve ay tutulması esnasında meydana gelen felaketlerden, kötü kehanetlerden zarar görmemek adına yapılan uygulamaların dini ve politik alanlardaki mahiyeti analiz edilebilmektedir. Bu makale kapsamında, krallar tarafından alınan politik kararlarda (vekil kral atanması gibi) Mezopotamya'nın ay tanrısı Sin'in ne derece etkili olduğu değerlendirilmiştir. Yapılan araştırma neticesinde dini ve politik alanda etkisi olduğu tespit edilen ay tutulmaları sırasında icra edilen uygulamalar incelenmiştir. Söz konusu etkinin tek tanrılı dinlere yansımış olduğu Yahudilik kapsamında tespit edilebilmektedir. Dolayısıyla bu yansımaların izleri Eski Ahit külliyatında sürülmüştür. Çoğunlukla deskriptif yöntemle başvurulmuş bu makalede ay tutulmalarının tek tanrılı döneme geçişte Yahudiliğe olası yansımaları karşılaştırmalı yöntemle değerlendirilmiş ve paralellikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmada ulaşılan bilgiler ışığında ay tanrısı Sin'in kehanet tanrısı sıfatıyla politik kararlarda etkin bir rol üstelendiği anlaşılmış, bilhassa ay tutulması dönemlerinde "vekil kral" atanmasında etkili olduğu tespit edilmiştir. Ay tutulmaları sırasında kötü kehanetlerden korunmak üzere bir takım dini uygulamaların icra edildiği bilinmektedir. Ay tanrısı inancının Yahudilikteki varlığı irdelenmiş olup söz konusu kötü kehanetler ve dini uygulamaların Eski Ahit'te yer alan bazı pasajlarla paralellik gösterdiği ortaya konulmuştur. Çalışmanın dönemseller sınırları nedeniyle makalenin birincil kaynakları antik dönem ile sınırlı tutulmuştur. Makalede betimleme, açıklama ve karşılaştırma gibi temel sosyal bilimler yöntemleri tercih edilmiş olup dilbilimsel bir yaklaşımla Akadca metinlerden de faydalanılmıştır. Çalışma neticesinde, Sin kültürünün bir etkisi olarak görülen ay tutulmalarının dini ve siyasi alanda önemli derecede etkili olduğu tespit edilmiş ve bu durumun benzer şekilde Yahudi kaynaklarına da yansıdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Sin, Ay Tutulması, Mezopotamya Dinleri, Yahudilik.

Abstract

Mesopotamia is a region where diverse beliefs merged and fused, generating an eclectic and syncretic framework. The lunar worshipping cult occupied a significant position among the convictions of the farming societies here and influenced their lifestyle. Particularly, lunar eclipses were significant natural phenomena meticulously observed in lifestyle manners according to the moon's phases. This article explores the significance of lunar eclipses, which had a considerable influence on the social life and religious convictions of Mesopotamian societies. Besides their religious and ritual significance, lunar eclipses also had political implications. Therefore, this paper examines the political consequences of lunar eclipses and scrutinizes their potential character. Mesopotamian civilizations viewed natural phenomena, mainly those linked to the moon's phases, as signs of retribution or as a warning from the moon god Sin. The significance placed on such natural phenomena by Mesopotamian societies, particularly by the governing institutions, is evident in the cuneiform tablets. It is possible to discern from both tablets and state official correspondence that warnings and disciplinary actions sent by Sin had a direct influence on the decision-making process within both the political and religious fields. The State Archives of Assyria and Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period features numerous prophecies and state inscriptions in which the name of the moon god Sin is referenced. Upon examination, an analysis of the religious and political nature of the practices performed to seek protection from the wrath of the moon god and to avoid negative effects during lunar eclipses can be conducted. This article evaluates the impact of Sin, the moon god of Mesopotamia, on political decisions made by the kings. Nevertheless, this study analyses practices performed during lunar eclipses that were found to have an effect in religious and political fields. The influence on monotheistic religions is examined within the scope of Judaism, and the resulting traces are pursued in the Old Testament corpus. Using the descriptive method, this paper evaluates the probable impact of lunar eclipses on Judaism during the monotheistic period through a comparative analysis. The study aims to identify potential parallels that exist. The research findings indicate that the moon god Sin played a significant role in political decision-making as the god of prophecy. Particularly during lunar eclipses, it was found that appointing a "substitute king" was an effective measure. It was found that several religious practices were performed during the lunar eclipses to protect against bad prophecies. The presence of the belief in the moon god in Judaism has been analysed and it was found that the bad prophecies and religious practices were parallel to some passages in the Old Testament. The study is restricted to primary sources from the ancient period due to the limitations of the research. The article primarily employs social science methodologies including description, interpretation, and comparisons. Additionally, a linguistic approach has been applied using Akkadian texts. The study suggests that lunar eclipses, associated with the cult of Sin, had a considerable influence on the religious and political domains, as found in the Judaist sources.

Keywords: History of Religions, Sin, Lunar Eclipse, Mesopotamian Beliefs, Judaism.

Giriş

Çok tanrılı ve tek tanrılı dinlerin karşılaştığı, ortak bir coğrafyanın zengin kültürel kaynaklarından beslenen Mezopotamya inanışları binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir.¹ Bu binlerce yıllık birikimin meydana getirdiği inanış yapısını eklektik ve senkretik olarak tanımlamak mümkündür. Zira Sümer'den başlayarak çeşitli tanrıların, kültlerin ve ritüellerin öncelikle Akad medeniyetine ardından Asur ve Babil aracılığıyla tek tanrılı dinlere sözlü kültür veya kültürel alışveriş sayesinde kimi yönleriyle aktarılmıştır.² Böylelikle bu aktarım sonsuz zaman diliminde varlığını korumakta ve kendinden sonraki kültürlerle dahil olmaktadır. Bu aktarım esnasında ortak kodların oluşması kültürel süreçle birlikte hem sosyal boyutta hem de zamansal boyutta birleştirici ve bağlayıcı nitelik kazanmaktadır.³ Söz konusu inanış yapısında Mezopotamya insanları evrenin kalabalık bir tanrılar panteonu tarafından yönetildiğine inanmış ve her bir tanrının farklı bir görev üstlendiğini düşünmüştür.⁴ Yazının ilkin kullanılmaya başladığı Sümer toplumları sayesinde bu inanışlara dair edindiğimiz en eski metinler, bu kalabalık tanrılar panteonunun ağırlıklı olarak göksel tanrılardan meydana geldiği fikrinin yaygın olduğunu kanıtlamaktadır.⁵ Tarım toplumları için hayati önem taşıyan ay ve güneş tanrılarının bu panteonda büyük tanrılar arasında olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye sınırları içinde ise Yukarı Mezopotamya tabir edilen bölgeye dahil olan Urfa, Mardin, Diyarbakır, kısmen Gaziantep ve çevresi güneş ve ay kültlerine ait çeşitli arkeolojik kalıntıların bulunduğu önemli şehirler arasındadır.⁶ Makalede kaynak olarak gösterilen *British Museum*'daki tabletlerin yanı sıra İstanbul Arkeoloji ve Urfa Müzelerinde Sin'e dair çok sayıda tablet, rölyef ve silindir mühür bulunmaktadır. Sümer'de

¹ Göbeklitepe hakkında bk. Klaus Schmidt, *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar*, trans. Rüstem Aslan (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007), 32–56; Orhan Ayaz, 'Self-Revelation: An Origin Myth Interpretation of the Göbekli Tepe Culture (An Alternative Perspective on Anthropomorphic Themes)', *Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute* 60 (2023), 193.

² Muazzez İlmiye Çığ, *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni* (İstanbul: Kaynak Yay., 2015).

³ Jean Bottéro, *Mezopotamya, Yazı, Akıl Ve Tanrılar* (Ankara: Dost Yay., 2012), 241; İsmet Tunç, 'Sözlü Kültürün Dinsel Kaynaklardaki Yansımaları', (30 June 2020), 42–43.

⁴ Jean Bottéro, *Kültürümüzün Şafağı Babil*, trans. Ali Berktaş (İstanbul: Yapıkredi Yay., 2009), 111–113.

⁵ Hem Sümer hem de Asur ve Babil geleneğinde göğün en üst katmanında yaşadığı düşünülen An/Anu, Enlil ve Enki ile bunların bir alt katmanında yaşadığı düşünülen Nanna/Sin, Utu/Şamaş ve İnanna/İştâr tanrı ve tanrıçaları panteonun en önemli tanrıları olarak kabul edilmiştir. Bottéro, *Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar*, 260. Ayrıca göksel tanrılar hakkında detaylı bilgi için bk. H.W. McNeill, *Dünya Tarihi* (Ankara: İmge Yay, 2005), 39.

⁶ Türkiye'de özellikle Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında güneş ve ay kültü etrafında var olan inançlarla birlikte geçmiş uygarlıkların Anadolu'daki izlerinin tespitine yönelik geniş kapsamlı arkeolojik ve etnolojik çalışmalar yapılmıştır. Konu hakkında ayrıntılar için bk. İsmet Tunç, *Antropoloji ve Din* (İstanbul: Eski Yeni Yayınları, 2021), 121 vd.

adı Utu olan güneş tanrısı Şamaş⁷ ve Sümer’de adı Nanna olan ay tanrısı Sin’in⁸ görevleri ve konumlarıyla ilgili edindiğimiz bilgiler bu ikilinin kehanet ile ilişkilendirildiklerini kanıtlamakta; çeşitli arınma ritüellerinde ve korunma büyülerinde isimlerine sıklıkla başvurulduğunu göstermektedir.⁹ Bilhassa Sin’in politik anlamda bazı etkilerinin bulunduğunu bu türden metinlerde saptamak mümkündür. Genellikle ay tutulması dönemlerinin ciddi politik hamlelerin yapılmasında hayati bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tek tanrılı dinlerin ilki olan Yahudilikte ay tutulması dönemindeki uygulamalar ve Eski Ahit’te yer alan kehanetlerin izleri antik dönem ay kültürüne dayanmaktadır.¹⁰

Makalenin ilk bölümünde Mezopotamya Sin Kültünün mahiyeti incelenmiş olup ay tanrısı Sin’in özellikleri sınıflandırılmıştır. Ay tutulma dönemlerine dair yapılan kehanetlerin onun bu özelliklerine bağlı olarak şekillendiği konusu tartışılmıştır. Makalenin ikinci bölümünde ay tutulmalarına odaklanılmış ve bunların dini politik etkileri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise Yahudilikte ay kültürü değerlendirilmiş ve bunun köklerinin izi sürülmüştür.

⁷ Şamaş hakkında detaylı bilgi için bk. Micheal Jordan, *Dictionary of Gods and Goddess* (New York: Facts on File, 2004), ‘Shamash’, 331; Manfred Lurker, *A Dictionary of Gods and Goddesses, Devils and Demons* (London: Routledge, 2004), ‘Shamash’, 165; Gywendolyn Leick, *A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology* (London: Routledge, 1998), ‘Shamash’.

⁸ Sin hakkında detaylı bilgi için bk. Micheal Jordan, *Dictionary of Gods and Goddess* (New York: Facts on File, 2004), ‘Sin’, 212; Ayrıca bk. M. Stol, *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*, ed. Karel van der Toorn vd. (Cambridge: Brill, 1999), ‘Sin’; Manfred Lurker, *A Dictionary of Gods and Goddesses, Devils and Demons* (London and New York: Routledge, 2004), ‘Sin’; Gywendolyn Leick, *A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology* (London: Routledge, 1998), ‘Sin’.

⁹ Ay tutulması Mezopotamya toplumları tarafından bazı kehanetlerle ilişkilendirilmiş ve bu durum aya kehanet tanrısı sıfatının atfedilmesine yol açmıştır. Bu toplumların Sin’e gelecek hakkında başvurdukları anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bk. W. Farber - Jack M. Sasson, ‘Witchcraft, Magic, and Divination in Ancient Mesopotamia’, *Civilizations of the Ancient Near East* (New York: Macmillan Library Reference USA, 1995). Bunun yanı sıra Yeremya 8:2 pasajında, insanların ay tanrısına kehanetler hakkında danıştıkları geçmektedir. Ayrıca korunma büyülerini için genel olarak bk. Abdulgani Kaçar, *Eski Mezopotamya’da Büyü ve Büyücülük* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2020).

¹⁰ Eski Ahit Yoel 2:10 ‘Onların önünde yer sarsılır, gökler titrer, güneş ve ay kararır, yıldızlar parlaklığını yitirir.’; Hezekiyel 32:7-8 ‘Ve seni söndürdüğümde, gökleri örteceğim ve yıldızlarını karartacağım; Güneşi bir bulutla örteceğim ve ay ışığını vermeyecek. Göklerdeki bütün parlayan ışıkları üzerinize karartacağım ve topraklarınıza karanlık çöktüreceğim, diye bildiriyor Rab’ vd. ile Büyücülükle ilgili Nabu’ya dua 9:7 numaralı Akadca metni karşılaştırınız. ‘N.N. ayında başıma gelen ay tutulmasının işaret ettiği kötülükten dolayı, N.N. gününde [bölgede] ve [ülkemde] meydana gelen kötü ve elverişsiz işaretlerin (ve) alametlerin kötülüğü...’. Bu metinlerin yanı sıra Eski Ahit 12 peygamber kısmında Amos 8:9, Mika 3:6, Yeremya 15:9 pasajları da benzer biçimde Yahve’nin halkı cezalandırma yöntemi olarak ay ve güneş tutulmaları gerçekleştirdiğine atıfta bulunmaktadır. Bu cezalandırma biçiminde oluşan felaketlerin, Akadca çivi yazılı metinlerde bahsedilen ay ve güneş tutulmaları esnasında vuku bulan felaketlerle benzer olduğu anlaşılmaktadır.

1. Mezopotamya'da Sin Kültü

Mezopotamya tanrılar panteonunda ay tanrısı Sin'e ait tapınak ve hac merkezi kalıntılarının Türkiye'de Şanlıurfa etrafında yer aldığı görülmektedir. Bilhassa Harran, antik dönemlerde Sin kültürünün Ortadoğu'daki hac merkezi olarak bilinmektedir. Dönemin en büyük Sin tapınağı olan *E-hul-hul'un* (mutluluk evi) Harran camisinin bulunduğu yerde ya da Harran iç kalenin alt katında bulunduğu düşünülmektedir.¹¹ Bu tapınağın yanı sıra Urfa ve etrafında yürütülen arkeolojik kazılarda gün ışığına çıkarılan çeşitli rölyefler, kabartmalar ve anıt mezarları bu külte dair önemli birer kaynak oluşturmaktadır. Yine aynı bölgede, Tektek dağlarının bulunduğu yerdeki antik yerleşim alanı, Soğmatar Harabeleri ve burada yer alan Sin kabartması çeşitli Aramice yazıtlar barındırmaları bakımından oldukça önemlidir. Fakat son yıllarda yapılan arkeolojik kazılar sonucunda Sin kültürünün en önemli merkezi olarak Harran tespit edilmiştir.¹² Burada bulunan Harran kalesinin kalıntıları arasında Sin'e atfedilmiş kimi yazıtlar gün ışığına çıkarılmıştır. Urfa müzesinde yer alan Yeni-Babil'in son kralı Nabonidos'un¹³ adına yazılmış kitabe ve ay tanrısı Sin'in baş rahibesi annesi Adad-Guppi'ye¹⁴ atfedilmiş kitabe Sin kültürüyle ilgili bildiklerimizi zenginleştiren diğer arkeolojik kalıntılardır.

Sin'in hac merkezi olması Harran'ın tarih öncesi dönemlerde oldukça önemli bir tapım ve ticaret merkezi haline dönüşmesini sağlamış gibi görünmektedir. Bu bölgenin etrafına dağılmış vaziyetteki birtakım arkeolojik kalıntılar Mezopotamya'da ay kültürünün muhtemelen en yaygın olduğu bölgenin burası olduğunun kanıtıdır. Bu coğrafyadaki Sin tapınakları Babil, Asur ve Roma imparatorlarının ziyaret ettiği, çeşitli barış antlaşmalarının imzalandığı yer olarak bazı yazıtlarda yer edinmiştir.¹⁵ Bu türden antlaşma metinleri dini alanda olduğu kadar siyasi kararlarda da Sin'in önemli bir konuma sahip olduğunun en

¹¹ Tamara Green, *The City of the Moon God* (Leiden: E. J. Brill, 1992), 21, 36 ve 49; Aino Häntinen, *The Moon God Sin in Neo-Assyrian and Neo-Babylonian Times* (Münster: Zaphon, 2021), 396–391.

¹² Burası Sin'e tapan insanların her sene ziyarette bulunduğu bir hac merkezidir. Bk. Green, *The City of the Moon God*, 36–49.

¹³ Nabonidos hakkında bilgi için bk. Frauke Weiershäuser - Jamie Novotny, *The Royal Inscriptions of Amēl-Marduk (561–560 BC), Neriglissar (559–556 BC), and Nabonidus (555–539 BC), Kings of Babylon* (Eisenbrauns: Penn State University Press, 2020), 2/5–20.

¹⁴ Sungduk Yun, 'Mother of Her Son: The Literary Scheme of the Adad-Guppi Stele', *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung* 70 (2017), 277–294.

¹⁵ Harran şehrinde yaygın olan çok tanrılı inanışlar için bk. Green, *The City of the Moon God*, 19–42.

önemli kanıttır.¹⁶ Söz konusu çivi yazılı tabletlerden edinilen bilgilere göre bazı antlaşmalar Sin adına imzalanmıştır.¹⁷ Ayrıca Hammurabi kanunlarında yasaların koruyucu tanrısı olarak Sin gösterilmiştir.¹⁸ Bu gibi kanunlarda, antlaşma metinlerinde ay tanrısı Sin'in adının şahit olarak anılması, kendisinin siyasi alandaki gücünü gösteren önemli bir delildir. Sin'e atfedilen bu özellikler ayın konumları ve evrene etkileri doğrultusunda biçimlenmiştir.

1.1. Bilgelik Tanrısı Olarak Sin

Mezopotamya inanışlarında tanrılar panteonunun en üst kademesinde yer alan üç tanrıdan An/Anu, Enki ve Enlil'den sonra önemli bir tanrı olarak Sin karşımıza çıkmaktadır.¹⁹ Onu önemli kılan özelliklerin başında kendisine atfedilen "bilgelik" gelmektedir. G. Barton tarafından 1918 yılında yayınlanmış olan ve Ay Tanrısı Sin'in doğumuna dair metne göre Sin Enlil'den gebe kalan Ninlil'den dünyaya gelmiştir.²⁰ Babası Enlil'in hemen altında yer alan Sin'in, Akad kralı Sargon dönemiyle birlikte yavaş yavaş yükselişe geçerek önemli bir statüye ulaştığı bilinmektedir.²¹ Böylece kendisi bilgeligi temsil eden, kralların danıştığı bir statüye ulaşmıştır. Akad döneminin ardından aldığı *en.zu* ve/veya *zu.en* isim de, "bilgelik efendisi" anlamına gelen kelimedenden türemiştir.²² Ancak bu dönemden önce Akad kaynaklarında Sin'in genellikle Nanna olarak anıldığı görülmektedir. İlerleyen dönemlerde bazı kaynaklarda Suen ve Nanna isimleri birlikte kullanılmıştır.²³ Zaman içerisinde bu isim, onun bilgelik yönüne atıfta bulunan Sin'e dönüştüğü bilinmektedir. Yeni Asur dönemi kraliyet yazmalarında kral Tiglatpileser adına hazırlanan yazmalardan birinde bu durum açık bir biçimde görülmektedir. "Tanrı Sin, bilge kişi, ay

¹⁶ Sidney Smith, *Babylonian Historical Texts Relating to the Capture & Downfall of Babylon* (London: Cambridge University Press, 1924), 39; Green, *The City of the Moon God*, 36.

¹⁷ Ferris J. Stephens, 'Sumero-Akkadian Hymns and Prayers', *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, ed. James B. Pritchard (New Jersey: Princeton University Press, 1969), 560–562.

¹⁸ Stephens, 'Sumero-Akkadian Hymns and Prayers', 199. Ayrıca Hammurabi Kanunları hakkında detaylı bilgi için bk. Marc Van de Mieroop, *King Hammurabi of Babylon: A Biography* (Malden, MA: Blackwell Pub, 2005).

¹⁹ "Yazgıları belirleyen" An, Enlil, Enki, Ninhursag, Nanna-Sin, Utu ve İnanna yazgılarının yedi tanrısı olarak kabul edilmektedir. Bk. Samuel N. Kramer, *Sümerler: Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*, trans. Özcan Buze (İstanbul: Kabalcı Yay., 2002), 165.

²⁰ Green, *The City of the Moon God*, 29; Samuel N. Kramer, *Sümer Mitolojisi*, trans. Hamide Koyukan (İstanbul: Kabalcı Yay., 2016), 88–95.

²¹ Kramer, *Sümer Mitolojisi*, 13; Mark Glenn Hall, *A Study of Sumerian Moon God Nanna/Suen* (University of Pennsylvania, 1985), 227–228.

²² T. Pinches, *The Religion of Babylonia and Assyria: Religions Ancient and Modern* (London: Archibald Constable Co LTD, 1906), 81. A. Kirk Grayson, *The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Periods* (Toronto: University of Toronto Press, 2002), 1/51; Jacobsen Thorkild, *The Treasures of Darkness: A History of Mesopotamian Religion* (New Haven: Yale University Press, 1976), 121; Green, *The City of the Moon God*, 24–25.

²³ Green, *The City of the Moon God*, 24. Ayrıca Kramer, *Sümerler: Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*, 125.

diskinin efendisi, yüce ilahi hilal” şeklinde çevrilen bu satırlar ona atfedilen bilge sıfatını içermektedir.²⁴ Sin’in bu yönü aynı zamanda kehanetlerle de ilişkilidir. Zira antik dönemde bilgelerin kehanette bulunması olağandı. Kehanetlerle ilişkili görülen Sin için kullanılan *eršu*, “bilge” sıfatı kavramsal olarak kehanetlere atıf niteliğindedir.²⁵ Dolayısıyla Sin, kehanetler konusunda danışılan bilgelik tanrısı olarak önemli bir rol üstlenmiştir. Kendisine verilen isimlerden anlaşıldığı üzere onun bilgiyi ifşa eden, görünmeyeni görünür kılan yönleri öne çıkmıştır. Geceleri gökyüzünün karanlığında parlaması ve yeraltı diyarına hükmetmesi gibi bazı konular onun aydınlatan yönüne işaret etmektedir.

1.2. Kehanet Tanrısı Olarak Sin

Sin’e atfedilen bir diğer sıfat ise, “kararın efendisi”dir. Mezopotamya geleneğinde Sin’e verilen *Ashimbabar* adı²⁶ kararların efendisi (*bel purussê*) anlamındaki *en.eš.bar* kelimesinden türetilmiştir.²⁷ Eski yazıtlarda Sin için kullanılan sıfatların birçoğu ritüel veya büyü metinlerinde yer almaktadır. Bu metinlerde yer alan bilgiler ışığında, Sin’in bir diğer görevinin kaderi tayin etmek olduğu ifade edilebilir. “Kader teknesi, hiçbir ırmağı geçmeyen Sin tarafından kovulabilirsin” ifadelerinde kendisinin kararların efendisi oluşunun altı çizilmiştir.²⁸ Onun ilahi kararların verilmesinde gücü elinde tuttuğuna inanılmıştır.²⁹ Ayrıca ayın ve büyü ritüellerinin yanı sıra bazı yazıtlarda Sin’in kehanetlerle ilişkilendirildiği yer almaktadır.³⁰

²⁴ RIMA 2, A.0.87.1, I 5-6

²⁵ Hätinen, *The Moon God Sin in Neo-Assyrian and Neo-Babylonian Times*, 51 bk. 221 numaralı dipnot.

²⁶ Hall, *A Study of Sumerian Moon God Nanna/Suen*, 229; B. B. Schmidt, ‘Moon’, *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*, ed. Karel van der Toorn et al. (London: Brill, 1999), 586.

²⁷ Bu isim Sin’in ayların kaç gün süreceğiyle ilgili karar verdiğine atıfta bulunmaktadır. Jeremy Black - Anthony Green, *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller* (İstanbul: Aram Yay., 2003), 153; Jeremy Black et al., *The Literature Ancient Sumer* (Oxford: Oxford University Press, 2006), 144; A. Livingstone, *Mystical and Mythological Explanatory Works of Assyrian and Babylonian Scholars* (Indiana Eisenbrauns: Printed in The United States of America, 2007), 45.

²⁸ R. Campbell Thompson, *The Devils and Evil Spirits of Babylonia* (London: Luzac and co, 1903), 1/59.

²⁹ Hätinen, *The Moon God Sin in Neo-Assyrian and Neo-Babylonian Times*, 150.

³⁰ Ay tutulmasının bazı kehanetlerle ilişkilendirildiği açıktır. Bazı hayvanların karaciğerine bakarak kehanette bulunduğu bilinen Mezopotamya insanların Sin’e gelecek hakkında danıştıkları bilinmektedir. Bk. W. Farber - Jack M. Sasson, ‘Witchcraft, Magic, and Divination in Ancient Mesopotamia’, *Civilizations of the Ancient Near East* (New York: Macmillan Library Reference USA, 1995). Ayrıca Eski Ahit Yeremya 8:2 pasajında, dönem insanların ay tanrısına danıştıkları geçmektedir. Bu ifadeler ay tanrısının kehanet tanrısı olarak kabul edildiğini kanıtlayan kutsal metin bölümlerine örnek teşkil etmektedir.

Yeni Asur kralı Aşurbanipal'e ait yazıtlarda Sin'in onun yanında bulunduğunu anlatan bir rüyada onun kararları veren tanrı olduğuna bir atıf olarak düşünülen satırlar dikkat çekmektedir.³¹ Bu atıf çivi yazılı tabletlerde şu şekilde geçmektedir:

O sırada, bir genç adam gece olunca uyudu ve bir rüya gördü, şöyle dedi: Sin'in bir kaidesi üzerinde (şöyle) yazılıdır: Asur kralı Aşurbanipal'e karşı kötülük (eylemleri) planlayanlara (ve) isyan edenlere acımasız bir ölüm vereceğim. Onlara çevik bir demir hançer, ateş düşmesi, kıtlık (ve) veba ile korkunç bir ölüm bahşedeceğim. Bunları duydum ve efendim tanrı Sin'in sözlerine güvencim.³²

Asur kraliyet yazmalarında geçen bu ifadeler, Sin'in Aşurbanipal'e karşı başkaldıranların cezalandırılacağını bildiren bir kehanet tanrısı olarak kabul edildiği fikrini kuvvetlendirmektedir. Dolayısıyla Sin gelecekte haber veren bir kehanet tanrısı olarak önemli bir rol üstlenmiştir.

1.3. Bereket Tanrısı Olarak Sin

Göksel tanrılar olarak tabir edilen Sin, Şamaş ve İştâr üçlüsü arasında Sin'in özel bir konuma sahip olduğu; hayvan sürülerinin bereketli olmasında, doğurganlığı ve verimliliği arttırmasında en güvenilir tanrı olduğu kabul edilmektedir.³³ Dolayısıyla bereket getirmesi için şahıs isimlerinde, antlaşmalarda, mühür ve yazıtlarda Sin'in adı sıklıkla anılmış³⁴ hatta krallara verilen isimlerde kullanılmıştır.³⁵ Ayrıca Sin'e atfedilen sembollerden boğa boynuzu da bereketi temsil etmekte ve ayın hilal formuyla eril yönüne işaret etmektedir.³⁶ Hayvancılığın hayati önem taşıdığı göçebe topluluklar için Sin'in, gel-gitlere neden olması, tarım ürünlerinin büyümesini, hayvan sürülerinin artmasını, bununla doğru orantılı olarak süt ürünlerinin artmasını sağlaması çobanlara bereket ve refah bahşettiği şeklinde yorumlanmıştır. 30 gün boyunca ayın şekil değiştirmesi, evrelerindeki gözle görülür düzenlilik, çeşitli doğa olaylarıyla arasında bağ olması, sulara etki etmesi, dolunay dönemi etkileri, göçebe çobanlar için gecenin karanlığını aydınlatması ve benzeri pek çok özellik

³¹ Hätinen, *The Moon God Sîn in Neo-Assyrian and Neo-Babylonian Times*, 192–193.

³² RINAP 5/1 no. 11: iii. 118 –127.

³³ Sin'in bereket getirdiği inancı hakkında bk. Hätinen, *The Moon God Sîn in Neo-Assyrian and Neo-Babylonian Times*, 236–240.

³⁴ Leick, 'Sin', 152–153.

³⁵ Kral Senharib'in adı Akadca'da Sin-aḫē-eriba'ydı, yani "Tanrı Sin kardeşlerin yerini aldı" anlamına gelmektedir. Bk. Josette Elayi, *Sennacherib, King of Assyria* (Atlanta: SBL Press, 2018), 12.

³⁶ Drijvers, Soğmatar'da bulunan bir kabartmayı "başına boynuz takan stilize bir insana benzeyen oval şekilli boynuzlu bir sütun" şeklinde yorumlamış ve bu boynuzları ayın bir sembolü olarak değerlendirmiştir. Hendrik Jan W. Drijvers, *Cults and Beliefs at Edessa* (Leiden: Brill, 1980), 130; Green, *The City of the Moon God*, 26.

onun “sihirli” bir yana sahip olduğu şeklinde yorumlanmış ve ilahi bir güç olarak kabul edilmesinde rol oynamıştır.³⁷ Bu inanış Sin’in adının hatırı sayılır sayıda büyü metninde yer almasına neden olmuştur. Ayrıca ayın evreleri, gökyüzünde görünen şeklinin sürekli değişim halinde olması gibi birtakım gözlemlenebilir durumlar ay takviminin kullanılmasında ayın önemli bir rol üstlenmesini sağlamıştır.³⁸ Bu değişimi daimî bir döngüde gözlemleyen eski tarım toplumları, ayın sulara ve doğa olaylarına etki ettiğini keşfettiğinde bunu bereketle ilişkilendirmiştir. “Suların ayın deposundan/kaynağından aktığı” yer ifadeleri Sin’in sulara hükmeden bir tanrı olduğuna dikkat çekmektedir.³⁹ Suların hakimiyetini elinde tutan bir tanrı olarak bitki örtüsüne de etki ettiği düşünülmüştür.⁴⁰ Böylece bolluğun ve bereketin sağlayıcısı olarak görülen Sin, yeryüzünün tüm yağmurlarına ve nehirlerine hâkim bir tanrı olarak saygı görmüştür.⁴¹ Sin’in kontrolündeki yağmurun toprağa canlılık verdiği ve topraktan verimlilik fışkırtmasını sağladığı düşüncesi yaygındı. Bu sebeple ay tanrısı Sin hasat şenliğinin sembolü haline dönüşmüştür. Onun bereket tanrısı rolü, halkın babası olarak tanımlanmasına ve özellikle boğa veya buzağı kılığında ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁴²

Doğurganlığın sembolü haline dönüşen Sin’in, doğum sürecini acısız, sancısız daha katlanılır hale getirmek için çeşitli koruma-sağaltma ritüellerinde adının geçmesi onun bereket tanrısı rolüne bir delil niteliğindedir. Bu ritüel metinlerinden biri “Ay Tanrısı ve İneğin” hikâyesini konu edinmektedir. Rivayete göre Ay tanrısı Sin’i kendisine âşık edecek kadar baştan çıkarıcı bir inek bulunmaktadır. Sin’in onunla birlikte olma arzusu çivi yazılı metinlerde şu şekilde anlatılmaktadır:

“Sin’in bir ineği, adı, “Sîn’in hizmetçisi(dir)”

O cömertçe süslenmiştir; o, aşırı biçimde süslüdür

³⁷ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, trans. Lale Arslan (İstanbul: Kabalcı Yay., 2003), 167; Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş Tanrılar, Ritüel, Tapınak*, 31.

³⁸ Glenn Holland, *Gods in The Desert-Religions of The Ancient Near East* (Usa: Rowman & Littlefield Publishers, 2010), 115. Takvimler için bk. Mark E. Cohen, *The Cultic Calendars of the Ancient Near East* (Bethesda, Md: CDL Press, 1993), 225–236.

³⁹ W. F. Albright, ‘Some Cruces in the Langdon Epic’, *Journal of the American Oriental Society* 39 (1919), 68; Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 171.

⁴⁰ Mezopotamya mitolojilerinin yanı sıra Hint mitolojilerinde de su ve yılan sembollerinin ay ile ilişkilendirildiği dikkat çekmektedir. Bk. Mehmet Masatoğlu - Selahattin Özkan, ‘Viking ve Hint Mitolojilerinde Yılan İmgesi’, *Dini Araştırmalar* 22/56 (2019), 391–408.

⁴¹ Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 167.

⁴² Stol, ‘Sin’, 782–783.

Sîn onu gördü ve ona âşık oldu
Onun (ineğin) ilahi sevgilisi, ineğin, sığırtmacının ardında
İyi görüldüğünü fark etti ve arzusunu, görünmez ama güçlü
Bir boğaya dönüştürdü: “O, Sîn’in parlayan (...) onun (ineğin)
[...]
Tıpkı Sîn’in kadınının hemen doğurması gibi
Zorluk çeken ergen de doğum yapsın
Ebe kadın, beklemeye devam etmesin, hamile kadın iyi olsun.”⁴³

Bu hikâyeden anlaşıldığı üzere Sîn, boğayla ilişkilendirilmiş ve boğa boynuzlarıyla sembolize edilmiştir. Her ne kadar Sîn’in dişil yanını karısı Ningal temsil ediyor olsa da doğum ile ilgili konularda Sîn’in daha etkili olduğu görüşü hâkimdir. Ay tanrısı Sîn boynuzlu bir boğa (*qarnu*), kendi kendine büyüyen bir meyve (*enbu ša ina ramanišu ibbanu*)⁴⁴, ekinlere bolluk katan (*nadin hegalli ana mašre*) bir tanrı şeklinde tasvir edilmesi de onun bereket getiren yönüne atıfta bulunulan diğer kanıtlar arasında sayılabilmektedir. Diğer özelliklerinin yanı sıra Sîn’e atfedilen “bereket tanrısı” özelliği, onun tarım toplumları için ne derce önemli olduğunu göstermektedir.

1.4. Şifa Tanrısı

Ay tanrısı Sîn’e atfedilen bir diğer özellik ise “şifa dağıtıcı”, dahası bir ebe olarak kabul edilmiş olmasıdır.⁴⁵ Bu yönüyle Sîn’in cüzzama, ateşli hastalıklara, deri hastalıklarına ve körlüğe şifa olduğu inancı bulunurdu.⁴⁶ Orta Asur döneminden kalma bir tıp metninden, Sîn’in bir ineğin buzağısını doğurmasına yardım ettiği ile ilgili bir mitosa dair bilgi edinilmektedir. Bu metinde tanrıdan doğum sancuları çeken hamile kadınlara yardım etmesi, şifa vermesi istenilmektedir.⁴⁷ Bunun yanı sıra antik dönem insanların çeşitli kötü enerjileri savmak, hastaları iyi etmek gibi amaçlarla yaptıkları birtakım ritüel ve büyülerde Sîn’in

⁴³ Jo Ann Scurlock, “Baby-Snatching Demons, Restless Souls and the Dangers of Childbirth: Medico-Magical Means of Dealing with Some of the Perils of Motherhood in Ancient Mesopotamia”, *Incognita* 2 (ts.), 147-148.

⁴⁴ Bu tabir, her batışından sonra ayın kendi kendine oluştuğuna dair eski inanca göndermedir. Bk. Giuseppe Furlani, *La Religione Babilonese-Assira* (Bologna, 1929), 1/155. Aktaran Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, 167.

⁴⁵ Lambert van Dijk, ‘Incantation Accompagnant La Naissance de l’homme’, *Orientalia*, *Orientalia Nova Seria* 44 (1975), 52.

⁴⁶ Hätinen, *The Moon God Sîn in Neo-Assyrian and Neo-Babylonian Times*, 270–285.

⁴⁷ Van Dijk, ‘Incantation Accompagnant La Naissance de l’homme’, *Orientalia*, 52.

adını kullanmış oldukları anlaşılmaktadır.⁴⁸ Bu ritüellerden biri koruma-sağaltma büyüsi metninde karşımıza çıkmaktadır. Hayalet ya da kötü ruhani varlıklar gördüğü veya bu tür enerjiler tarafından rahatsız edildiği belirtilen bir kimseyi bu sıkıntıdan kurtarmak için ne yapılması gerektiği anlatılmaktadır. Böylesi durumlar bir nevi sağlık sorunu olarak görüldüğünden tedavi edilmesi gerektiği düşünülürdü. Tedavi maksatlı hazırlanan veya kötü büyüyü bozmak için yapılan bu büyüler ak büyü olarak kabul edilir ve kişiyi korumak için yapılırdı.⁴⁹ Koruma-sağaltma ritüellerinde kullanılan metinler de aynı zamanda şifai uygulamalar olarak kabul edilirdi. Bunların Babil ve Asur'daki *zizikta* (koruyucu düğüm) geleneğinden geldiği, kökeninin Sümer'deki *tugsig* olduğu bilinmektedir.⁵⁰

Yine Ninovadaki Aşurbanipal Kütüphanesi'nden günümüze ulaşmış olan *Şurpu* ve *Maqlu* metinleri Mezopotamya geleneğinde çeşitli büyüsel ritler hakkında zengin bir bilgi sunmaktadır.⁵¹ *Şurpu* metinlerinde *māmītu* "lanet, yemin lanet" eylemi ve onun ay tanrısı Sin ile olan ilişkisi hakkında birtakım bilgiler vermektedir.⁵² *Şurpu*'nun Sümerce-Akadca olan çift dilli bir bölümünde, bir "yemin-lanetin" gökyüzünden indiği dolayısıyla göksel bir kökeninin olduğu belirtilmektedir. Bu durum dikkati göksel tanrılar olan Sin ve Şamaş'a çekmektedir. Bunun yanı sıra *Şurpu*, tanrı Sin'in geleneksel rollerinden birini anlatmakta ve Sin'in *māmītu* ile ilişkili olduğu konusunda bilgi aktarmaktadır.⁵³

Sin'in bir bedduayı/laneti ortadan kaldırabilme gücüne sahip olduğuna bakılırsa, hasta kişinin bir yasağı ihlal etmesinin yarattığı olumsuz sonucu da ortadan kaldırdığı söylenebilir. Böylece *Şurpu* metinleri, Sin'in *māmītu* üzerindeki bertaraf edici gücünü ortaya koymaktadır. İnanişaya göre, *māmītu*, hasta kişinin bedenini yakmakta ve böylece ihlal ettiği yemin, onun bedeninde fiziksel yanıklar olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü günahkâr kişi,

⁴⁸ Mezopotamya'da kara büyü yapıldığı düşünülen insanların hasta olduğu fikri bulunmaktaydı. Bunlara tedavi maksadıyla yapılan uygulama yani koruma sağaltma büyüsi *maqlu* örnek olarak gösterilebilir. *Maqlu* hakkında bk. Tzvi Abusch, 'Writings from the Ancient World, The Witchcraft Series Maqlū', *Society of Biblical Literature*, ed. Theodore J. Lewis (Georgia: SBL Press Atlanta, 2015).

⁴⁹ Baki Adam, 'Din Hakkında Genel Bilgiler', *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 41.

⁵⁰ Ferris J. Stephens, 'The Ancient Significance of Sisith', *Journal of Biblical Literature* 50/2 (1931), 59–60.

⁵¹ *Şurpu* metinleri için bk. Erica Reiner, *Şurpu: A Collection of Sumerian and Akkadian Incantations* (Indiana: m Selbstverlage des Herausgebers, 1958). Ayrıca *Şurpu* ve *Maqlu* için bk. Kaçar, *Eski Mezopotamya'da Büyü ve Büyücülük*, 168–169.

⁵² *Māmītu*, bir ata tarafından küfretmeyi veya kendi soyuna birtakım özel eylemleri yapmayı yasaklayan yemin anlamına gelmektedir ve bunun ihlal edilmesi, en ileri düzeyde yaptırımlara sebep olmaktadır. Detaylı bilgi için bk. Kaçar, *Eski Mezopotamya'da Büyü ve Büyücülük*, 193–198.

⁵³ Kaçar, *Eski Mezopotamya'da Büyü ve Büyücülük*, 178.

ettiği yemini bozduğu için lanetlenmiştir. Ayrıca, ritüel esnasında gerçekleşen yanma sonucunda meydana gelen patlamaların arkasında Sin'in öfkesinin yattığına ve ateşin bu şekildeki tezahürü göksel korumanın geri çekildiğine işaret etmektedir.⁵⁴

Özetle Sin, gece karanlığı aydınlatan özelliği sayesinde görünmez olanı görünür kılan “kehanet ve bilgelik tanrısı”, sulara etki eden yanıla bereketi ve hasat verimliliğini sağlayan “bereket tanrısı” olarak tasavvur edilmiştir. Dolunay döneminde ise kadınlara has bir yönün açığa çıktığı, bu dönemin gebelik süreciyle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum onun dişil tarafına yani kadınların adet dönemi ve doğurganlığıyla ilişkili yönüne atıf olmakla birlikte; onun epilepsi, ateşli hastalıklar gibi bazı hastalıklara derman olduğu düşüncesi “şifa tanrısı” olma özelliğiyle ilişkilendirilmiştir.⁵⁵

2. Ay Tutulmaları

Eski Mezopotamyalıların güneş ile ayın hareketlerinin, durum ve konumlarının, doğa olaylarıyla ilişkili gördüklerine değinilmişti. Bu ilişkinin insanların kaderiyle de bağlantılı olduğu düşünülmüş ve özellikle Sin'e “kehanet tanrısı” sıfatı atfedilmiştir. Dolayısıyla diğer tanrılara oranla daha fazla önemsendiği anlaşılan Sin, ayın hareketlerinin dikkatle incelenmesine ve ay takvimin oluşturulmasına zemin oluşturmuştur.⁵⁶ Zira zamanın belirlenmesi ve ölçülmesinin ay tanrısı Sin'in elinde bulunduğu ve yılların, ayların ve günlerin belirlenmesi de ona bağlanmıştır.⁵⁷ Ancak bu tarihler arasında dolunay ve tutulma vakitleri tehlikeli dönemler olarak dikkat çekmektedir. Zira güneş ve ay tanrılarının hem yaşayanlar âlemine hem de ölümler âlemine hükmettikleri inancı, bunlardan birinin gökyüzünde görünmemesi halinde var olan düzenin bozulacağı fikrini doğurmuştur. Eski dönem insanları gündüz vakti güneşin yeryüzündeki düzeni sağladığına inanırken ayın da yeraltı diyarında hâkimiyet kurduğunu düşünürdü. Onlara göre güneş battığında bu ikili görev değiştirir ve iki âlem arasında denge sağlanırdı. Dolayısıyla tutulma zamanlarında güneş ve ayın gökyüzünde görünmemesi kötüye yorulur ve var olan düzenin bozulacağına inanılırdı.⁵⁸ Böylesi tehlikeli zamanlarda yeraltında ikamet eden kötü ruhların, şeytani

⁵⁴ A. M. Kitz, 'An Oath, Its Curse and Anointing Ritual', *Journal of the American Oriental Society*, 2004.; Kaçar, *Eski Mezopotamya'da Büyü ve Büyücülük*, 177.

⁵⁵ Green, *The City of the Moon God*, 26.

⁵⁶ Holland, *Gods in The Desert-Religions of The Ancient Near East*, 115; Cohen, *The Cultic Calendars of the Ancient Near East*, 225-236.

⁵⁷ Günaltay Ş., *Yakın Şark I-Elam ve Mezopotamya* (Ankara: TTK Yay., 1987), 469.

⁵⁸ Bottéro, *Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar*, 226.

varlıkların yeryüzüne sızabileceği fikri insanların korunma ihtiyacı hissetmesine yol açmıştır. Korunma-sağaltma büyü metinlerinden anlaşıldığı üzere tutulma zamanları oldukça tehlikeli zamanlar olarak algılanmış ve kötü kehanetler, doğal afetlerden korunma gerekliliği doğmuştur.⁵⁹

Ay tutulmalarının güneş tutulmalarına oranla dünyanın herhangi bir yerinden görünme ihtimali daha yüksek olduğundan dönemin insanları ayın evrelerini daha dikkatlice incelemiştir. Ayın fazları doğrultusunda ay takvimini takip etmeleri de oldukça anlaşılır bir durumdur. Mezopotamya toplumları için de benzer durum geçerli olmuş ve bu toplumlar ay tanrısı Sin'in gazabına uğramaktan çekinmiştir. Bu tutulmalar sırasında gökyüzünü korumakla yükümlü olan ayın görevlerinin aksayacağı, bu yüzden de bazı kötü kehanetlerin, felaketlerin gerçekleşeceği düşüncesi antik insanları tedirgin etmişti.⁶⁰ Tutulma dönemleri ayın gökyüzünde görünmemesi politik, dini ve hatta ekonomik birtakım önlemlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Mezopotamya insanların bazı hayvanların karaciğerine veya bazı uzuvlarına bakarak kehanette bulunduğu ve aya gelecek hakkında danıştıkları anlaşılmaktadır.⁶¹

Tutulma dönemlerinin dikkatli bir şekilde takip edildiğine ve tutulma zamanlarının hesaplandığına dair aşağıdaki örnekte olduğu gibi çeşitli çivi yazılı tabletlerde denk gelinmektedir.

Ay akşam hemen kararırca

Ay tutulması boyunca gökyüzü kapanırsa

14 Nisan'da, akşamı bir ay tutulması meydana gelirse, [...]

Teşrit ayında tutulma olursa

Kararma akşam meydana gelirse ve bir gün öncesine kadar devam ederse ve de o zaman kuzey rüzgârı çıkarsa

15 Nisanda tutulma olduğunda, eğer Venüs [...]

15 Nisanda tutulma olduğunda eğer Gökyüzü

Kuzeyde kapalıysa ve eğer [...]

⁵⁹ Kaçar, *Eski Mezopotamya'da Büyü ve Büyücülük*, 197.

⁶⁰ Farber - Sasson, 'Witchcraft, Magic, and Divination in Ancient Mesopotamia', 3/1903.

⁶¹ Farber - Sasson, 'Witchcraft, Magic, and Divination in Ancient Mesopotamia'.

Yılbaşında, 15 Nisanda eğer bir Ay tutulması meydana gelirse...⁶²

Tabletlerde bahsi geçen tarihler dikkat edilmesi gereken dönemler olarak kabul edilmiş ve söz konusu tarihlere denk gelen ay veya güneş tutulmaları bazı kehanetlerde bulunulmasına yol açmıştır. Bu ve benzeri kehanetler, felaketlerden korunmak üzere bazı uygulamaların yapılmasını da beraberinde getirmiştir. Ay ve güneş tutulmaları sırasında ölümler diyarı ile yeryüzü arasındaki sınır kaybolmakta ve bu iki tanrının görevleri tehlikeye girmektedir.⁶³ Ölümler Diyarı, ölen kişinin göksel cennetteki tanrıların egemenliğinden çıkıp vardığı bir âlemdi. Bu diyara geçiş yapan ölümler artık yeraltı tanrıların emrine girdiği inancı bulunurdu. Bu insanların hayaletine *etemmu* adı verilirdi.⁶⁴ Ölen kişiye -ya da aileye (*kimah kimti*)- ait bir mezar, toprak altına inen bir merdiven gibiydi, ölünün gömülmesi onun ebedi ikametgâhına ulaşması için yeterli sayılırdı. Bu diyara dönüşümlü olarak Sin ve Şamaş tanrıları da hükmetmekte ve ölümlerin yargılanma sürecinde doğrudan yer alırdı.⁶⁵ Kimi zaman bazı ölümlerin yargılanma süreci söz konusu kişinin ruhuna ıstırap verir ya da huzursuz olan ruh intikam duygusuyla yeryüzüne çıkmayı arzuları. Ölümlerin yanı sıra kimi şeytan varlıklar da gökyüzü cennetine sızmaya çalışırdı. Bunlar için ay ve güneş tutulma zamanları biçilmez kaftandı. Zira gökyüzü ve yeraltı arasındaki sınırlar bu zamanlarda zayıflamakta ve gökyüzünü korumakla görevli olan Sin ve Şamaş gökyüzünde görünmez olurdu.⁶⁶

Nihayetinde, antik Mezopotamya toplumlarında ay ve güneş tutulmalarının kozmik dengeyi bozduğuna; güneş ve ay tanrıları arasındaki görev paylaşımını işlevsiz kıldığına inanıldığı anlaşılmaktadır. Böyle bir inancın alınan politik bazı kararlarda ve dini uygulamalarda etkileri olması kaçınılmazdır.

2.1. Ay Tutulmasının Politik Etkileri: Vekil Kral Atanması

Eski Mezopotamya'da ay tutulma dönemlerinde olası kötü kehanetlerden zarar görmemek adına kralların çeşitli yöntemlere başvurduğu anlaşılmaktadır. Bunun en bilinen yöntemi kötü kehanetlerin bertaraf edilmesi ve ay tutulmasının devlet başkanına getireceği

⁶² Bottéro, *Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar*, 12.

⁶³ Bottéro, *Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar*, 314.

⁶⁴ Kaçar, *Eski Mezopotamya'da Büyü ve Büyücülük*, 51.

⁶⁵ Bottéro, *Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar*, 304.

⁶⁶ J. Cooley - Alan Lenzi, 'A Universal Namburbi: EA, Shamash and Asalluhi 1', *Reading Akkadian Prayers and Hymns: An Introduction* (Society of Biblical Literature, 2011), 417.

kötülükleri önlemek için yapılan vekil kral (*šar pūhi*) ritüelidir. Bu ritüel Eski Babil döneminden itibaren bilinmekte ve Helenistik döneme kadar uygulanmış gibi görünmektedir.⁶⁷

Bu uygulama, asıl kralı kötü kehanetten arındırmak için yerine toplumun alt sınıflarından birinin vekil kral olarak atanmasıyla gerçekleştirilirdi. Ay tutulması bittikten sonra ise asıl kralın arındırılması için *Bit rimki*⁶⁸ adında bir ritüel uygulanırdı. Bu iki ritüel uygulandığı sırada kralın statüsü değiştirilir ve yerine geçici olarak alt tabakadan biri getirilirdi. Böylece tüm kötü kehanetlerin vekil kralın üzerine bırakıldığına inanılırdı. Tutulma dönemi geçtikten ve kötü kehanetlerin etkisi bittikten sonra atanmış vekil kralın statüsü resmi olarak “çiftçi” denilen duruma düşürüldükten sonra asıl kral statüsünü yeniden kazanırdı.⁶⁹ Krala karşı yapılan kötü büyüden korunmak için Ešarhaddon döneminde en az 6, Aşurbanipal zamanında ise 2 kez krallık tahtına sahte bir kral (vekil kral) getirilmiştir.⁷⁰ Söz konusu durum bir kehanet tanrısı olması hasebiyle Sin’e sıklıkla danışıldığını ve kötü kehanetlerden korunmak amacıyla çeşitli dini uygulamaların yapılmasının yanı sıra bazı önemli politik hamlelerin de yapıldığını kanıtlamaktadır. Bu durum bir nevi kehanet tanrısı olması nedeniyle Sin’e atfedilen politik rolün ne derece önemsendiğinin bir göstergesidir.

2.2. Ay Tutulmasının Dini Etkileri: Eski Ahit Pasajlarında Yeri

Bilhassa ay kültüründe kralların yerine vekil kral atanmasına neden olacak kadar önemsenen ay tutulması dönemlerine dair yazılmış bazı Akadca yazıtların Eski Ahit’in on iki küçük peygamber tarafından yazıldığı bilinen bölümlerinde yer alan bazı pasajların paralel oluşu bu bağlamda değerlendirilebilir. Eski Ahit’in on iki küçük peygamber tarafından yazıldığı bilinen bölümlerinden Yoel 2 ay tutulmasını anlatan ifadelerinde toplumun Yahve

⁶⁷ Mark J. Linssen, *The Cults of Uruk and Babylon: The Temple Ritual Texts as Evidence for Hellenistic Cult Practice*, (Boston: Brill, 2003), 25/109–110.

⁶⁸ Arınma evi anlamına gelen ve güneş ya da ay tutulmasının işaret ettiği kötülükleri vekil kral tayin etme yoluyla kraldan uzaklaştırmak için uygulanan bir koruma-sağaltma büyü ritüelidir. Detaylı bilgi için bk. Tzvi Abusch - Daniel Schwemer, *Corpus of Mesopotamian Anti-Witchcraft Rituals* (Leiden, Boston: Brill, 2016), 2/385.

⁶⁹ Claus Ambos, ‘Rites of Passage in Ancient Mesopotamia: Changing Status by Moving Through Space. Bit Rimki and the Ritual of The Substitute King’, *Approaching Rituals in Ancient Cultures*, ed. Claus Ambos - Lorenzo Verderame, Alla Rivista Degli Studi Orientali Nuova Series (Roma, 2013), 39. Uygulama sebebiyle kralın statüsünün sefil bir adamın statüsüne düşürülmesi gerekmekte ve bu statü resmi olarak “çiftçi” şeklinde kabul görmekteydi. Bk. Kaçar, *Eski Mezopotamya’da Büyü ve Büyücülük*, 195.

⁷⁰ Kemallettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar* (İstanbul: İletişim, 2012), 189–190.

tarafından cezalandırılacağı konusu yer edinmektedir.⁷¹ Yine aynı bölümün 31. Pasajında ay ve güneş tutulmaları Yahve'nin insanları cezalandırmak maksadıyla yaptığı ve çeşitli felaketlere sebep olan bir doğa olayı şeklinde izah edilmiştir. Bu satırlar bir nevi Mezopotamya'nın ay inanışında tanrılara karşı gelen kral ve toplumların ay tutulması ile cezalandırdığı fikriyle paralellik teşkil etmektedir. Aşurbanipal kütüphanesinde bulunan bazı Akadca metinler ile karşılaştırıldığında bu durum açık bir şekilde kendini göstermektedir.

Akrep ve yıldızlara dua başlığıyla bilinen metnin 8:40 bölümünde yer alan satırlar şöyledir:

N.N. ayında, N.N. gününde [benim] başıma gelen ay tutulmasının işaret ettiği kötülükle ilgili olarak, kötülüğün sarayımda ve odamda [gerçekleşen] olumsuz işaretler (ve) alametleri nedeniyle sana döndüm, sana yalvarıyorum, [seni anmaya] devam ediyorum!⁷²

Benzer şekilde Tanrı Nabu'ya atfen yazılmış 9:7 numaralı duada ay tutulması esnasında yaşanan olumsuzluklara şu şekilde değinilmektedir:

[N.N. ayında] başıma gelen ay tutulmasının işaret ettiği kötülük nedeniyle, N.N. günde kara [bela] kötülüğü ve sarayımda ve [içinde] meydana gelen olumsuz işaretler (ve) alametler...

Amos 8:9⁷³, Zekeriya 14:6-7⁷⁴ ve Yeremya 15:9⁷⁵ pasajlarında yukarıdaki Akadca metinlerle paralel bir anlayışın bulunduğu anlaşılmakta ve ay tutulmalarının bu pasajlarda söz konusu edildiği görülmektedir. Özellikle Zekeriya (Milattan önce 520-518) ve Yeremya (Milattan önce 650-570) kaleme alındıkları dönemde İsrail Kralı olan Maneşa (MÖ. 687-643) ve oğlu Amon'un çok tanrılı inanışlara döndükleri yönündeki Eski Ahit pasajları söz konusu durumu desteklemektedir. 2. Krallar 21:3 pasajında geçen ifadelerle göre kral Maneşa tapınağa Aşerah ve Baal tanrılarının idollerini sokmuş ve bunlara ibadet etmiştir. Bunun

⁷¹ Bk. Yoel 2:10 "אֲפֹרָא וְכֹכְבֵי שָׁמַיִם יִלְכְּדוּ וְהַיָּרֵחַ תִּטְרֹף וְהַשֶּׁמֶשׁ תִּטְרֹף" Tercüme: Yeryüzü önlerinde sarsılıyor, Gökyüzü titriyor; Güneş ve ay kararıyor, Yıldızların parıltısı görünmez oluyor.

⁷² Akadca orijinal metin: "ina lumun attalî Sîn ša ina araḥ annanna ūmi annanna [iššakna]/ lumun idāti ittāti lemnēti lā ṭābāti ša ina ēkalliya u m[ātiya ibšâ] / ana šuāti ašurki alsiki e[šte' 'ēki]" İngilizce tercüme için bk. Abusch - Schwemer, *Corpus of Mesopotamian Anti-Witchcraft Rituals*, 2/307.

⁷³ "O gün diyor Egemen RAB, Öğleyin güneşi batıracağım, Güpegündüz yeryüzünü karartacağım."

⁷⁴ "O gün ışık olmayacak, ışık veren cisimler kararacak. Özel bir gün, yalnız RAB'in bildiği bir gün olacak. Gece de gündüz de olmayacak. Gece aydınlık olacak."

⁷⁵ Yedi çocuklu kadın bayılıp son soluğunu verecek; daha gündüzken güneşi batacak, utandırılıp alçaltılacak. Sağ kalanları düşmanlarının önünde kılıca teslim edeceğim." Böyle diyor RAB.

yanı sıra aya, güneşe ve yıldızlara tapması yönündeki ifadeler eski çok tanrılı anlayışa geri dönüşün kanıtıdır. Ay tutulmasının ay kültü ile doğrudan ilişkili olduğu düşünüldüğünde Akadca yazıtlar ile Eski Ahit arasındaki bu paralellikler ay tanrısının bir etkisi biçiminde değerlendirilebilir.

Neticede, Mezopotamya dinlerinde yaygın olarak tapım gören ay tanrısının Yahudi geleneğine yansıdığı fikri Eski Ahit pasajlarında yer alan ifadeler sayesinde kanıtlanabilmektedir. Bu pasajlar Yahudi toplumunda aya tapmanın var olduğunu göstermekle kalmaz aynı zamanda ay kültürüne dair dinsel, rituel ve pratik uygulamalar hakkında önemli derecede bilgi sağlamaktadır.

3. Yahudilikte Ay Kültü

Eski Ahit külliyatında yer alan ay tutulması atıflarını, Yahudi geleneğinde ay kültü izlerinin kitabi deliller olarak saymak mümkündür. Bununla birlikte ay veya ay tanrısına verilen isim olarak Yareah “יָרֵחַ” kelimesinin, Eski Ahit’te 28 defa geçmesi de ay tanrısının izlerini teşkil etmektedir. Yareah kelimesi zaman veya takvim anlamında kullanılan ay kavramından geldiği ve kökeninin erken dönem İbranice yazıtlara dayandığı bilinmektedir. YRH kök harflerinden türeyen kelimenin etimolojisi doğrultusunda İbranice “seyahat etmek” anlamına gelen ’RH fiilinden türetildiği ortaya çıkmaktadır.⁷⁶ Kelime olarak ay bu fiilden türetilmiş isim hali olan Y/WRH ile ilişkilendirilmiştir.⁷⁷ Ayın gökyüzünde katettiği yol ve otuz gün içinde sürekli şekil değiştirmesi bu durumda etkili olmuştur. Gün boyunca ölümler diyarında vakit geçiren, gece olunca da gökyüzüne çıkan bir tanrı olarak düşünülmüş olmalıdır. Diğer Semitik dillerde bu kelimenin kök harfleri değişmemektedir.⁷⁸ Akadca *ARHU* kelimesi ayı, yeni ay gününü veya takvim anlamında kullanılan ayı ifade etmektedir. Fakat Akad dilinde bu kelime nadiren ayı belirtmekte, çoğunlukla takvim anlamında kullanılırdı. “Yeni ay günü” anlamı ise daha çok İbranicedeki *hodes* kelimesine karşılık gelmektedir. Ugaritçe’de *YRH* kelimesi ise ay takvimini, ayı veya ay tanrısı *Yarikh*’i işaret etmektedir. Aynı dil ailesine mensup diğer dillerden Fenikçe’de *YRH*; (ay, Ay tanrısı veya ay takvimi), Aramice’de *YRH*; (ay veya ay takvimi) şeklinde geçmektedir.⁷⁹ Bu örneklerden

⁷⁶ Schmidt, ‘Moon’, 590–593.

⁷⁷ Stol, ‘Sin’.

⁷⁸ Schmidt, ‘Moon’, 584–585.

⁷⁹ E. Lepinski, *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*, ed. Karel van der Toorn et al. (Cambridge: Brill, 1999), ‘Shemesh’, 586.

hareketle, Eski Ahit'te yer alan *Yareah* kelimesinin komşu medeniyetlerde aynı kök harflerle ay tanrısını ifade etmek için kullanıldığını saptamak mümkündür. Komşu medeniyetler tarafından kullanılan bu isme paralel olarak Yahudi geleneğinde ay kültürünün çeşitli yönleriyle yansımalarının olduğu ihtimali göz ardı edilmemelidir. *Beth Yareah* olarak adlandırılan ay tapınağı⁸⁰ ay kültü izlerini gösteren önemli bir arkeolojik kanıttır.⁸¹

Ay tapımının İbrahim peygamber aracılığıyla İbranilere geçmiş olabileceği fikrini temellendirilmek güç olsa da "Midraş, İbrahim'in gençlik döneminde hem güneşi hem de ayı olası tanrılar olarak kabul ettiğini kaydetmektedir".⁸² Dikkate değer bu ifadeler ayın bazı Yahudiler arasında tanrı olarak tapım gördüğüne işaret etmektedir.

Bazı Eski Ahit eleştirmenleri Yahudiliğin başlangıcıyla Sin kültü arasında bir bağ olduğunu savunmakta ve ilk Patriarkların Yahve'ye değil Sin'e taptıklarını öne sürmektedirler. Tevrat adı geçen Patriarklara verilen isimlerin Sin kültüründe yaygın isimler olması⁸³, koşer hayvanların bu kültürde önemli sayılması⁸⁴ ya da Yakub'un 12 oğlunun Harranilerdeki burç sınıflandırması ile uyuşması gibi birtakım sebepler Yahudiliğin başlangıcını bu kültürle ilişkilendirmiştir.⁸⁵ Böylece Yahudiliğin ilk dönemlerinde temel oluşturan bu olguların Sin kültüründen alındığı fikri kuvvetli bir ihtimal olarak kabul edilmektedir. Bu görüşü temellendirmek her ne kadar zor olsa da bahse konu olan benzerlikler ve öne sürülen argümanlar, bölgede yaygın olan ay kültü göz önüne alındığında sağlamlaşan bir argümana dönüşmektedir. Eski Ahit pasajlarının bazılarında kullanılan isimlerin ay kültüründeki bazı kavram ve isimlerle benzer oluşu değerlendirildiğinde, ay kültürünün Yahudi dinine çeşitli yönleriyle yansımış olduğu görüşü güçlenmektedir. Özellikle ay kültüründe kralların yerine vekil kral atanmasına neden olacak kadar önemsenen ay tutulmasına⁸⁶ dair yazılmış bazı Akadca metinlerin Eski Ahit'in on iki küçük peygamber

⁸⁰ Detaylı bilgi için bk. 'Amihai Mazar, *Archaeology of the Land of the Bible 10,000-586 B.C.E* (New York: Doubleday, 1992), 127-129; Amnon Ben-Tor (ed.), *The Archaeology of Ancient Israel*, trans. Rafa'el Grinberg (New Haven: Yale Univ. Press [u.a.], 1992), 105-110.

⁸¹ <https://www.britannica.com/place/Beth-Yerah> ET 10/07/2023.

⁸² Fred Blumenthal, 'From Noah to Abraham: The Onomastics of the Period', *Jewish Bible Quarterly* 41 4 (2013), 253.

⁸³ Mesela Terah (ay), laban/lavan, lebana ("beyaz", ayın bir başka adı) bk. Karel van der Toorn, *Dictionary of Deities and Demons in the Bible* (Leiden, Boston, Köln: Brill, 1999), 'Laban', 498; Schmidt, 'Moon', 586.

⁸⁴ Toynaklı hayvanların toynağı da ayın sembollerinden biri olarak kabul edilmekteydi.

⁸⁵ Kürşat Demirci, 'Antik Urfa'da Sin Kültü', *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırma Dergisi* 2 (2005), 122.

⁸⁶ Böyle tutulma dönemlerinde bazı doğal afetlerin gerçekleşeceği, kralın ölebileceği, bazı felaketlerin ülkeyi yıkacağı inancı yaygındı. Bk. SAA 08 004, r 14.

tarafından yazıldığı bilinen bölümlerinde yer alan bazı pasajların paralel oluşu bu bağlamda değerlendirilebilir.⁸⁷

Bunların yanı sıra Yareah adının Eski Ahit'te yer aldığı pasajlardan ay tanrısı için uygulanan ritüel ve ibadetler hakkında bilgi edinmek mümkündür. Ancak bunların çoğunlukla ay kültürüne ve ibadetlerine dair yasakları içerdiği anlaşılmaktadır. Mesela Eyüp 31:26-28⁸⁸ bölümlerinde ay tanrısı için icra edilen ibadetler hakkındaki yasakların söz konusu edilmesi ve Yahve'nin aydan üstün olduğuna övgüler barındıran diğer pasajlar bilhassa ay kültürünü küçümseme amaçlı yazılmıştır. Nihayetinde Eski Ahit pasajları, ay kültürünün dini yansımalarına bir örnek olmanın yanı sıra; bunlardan bazılarında ay tutulmalarına yapılan atıflar ve Yahve'nin halkı ve/veya kralı cezalandırma yöntemi Sin kültürünün bir yansıması şeklinde değerlendirilebilir.

Sonuç

Mezopotamya tanrılar panteonunda önemli bir statüye sahip olduğu anlaşılan ay tanrısı Sin, dini alanın yanı sıra politik alanda da etkili olmuştur. Bilhassa ayın evreleri dönem insanının yaşam biçimini doğrudan şekillendirmiştir. Sin'in kehanet ile ilgili bir tanrı olarak kabul edilmesi ona atfedilen anlama başka bir boyut kazandırmış ve devlet yönetiminde bazı kararların uygulanmasında ona başvurulduğu görülmektedir. Bunun en önemli delili, ay tutulması dönemlerinde mevcut kralın ve devletin kötü kehanetlerden korunmasını sağlamak amacıyla atanan vekil kral hadisesidir.

Çivi yazılı tabletlerden, devlet arşivlerinden ve kraliyet yazmalarından ay tutulmasının sadece politik alanda değil dini ve rituel alanda da önemli bir yer edindiği anlaşılmaktadır. Zira ay tanrısı Sin'in gökyüzünde görünmemesi evrenin ve gökyüzünün şeytani varlıklardan, kötü ruhlardan korunmasının sekteye uğrayacağı şeklinde yorumlanmıştır. Bu sebeple ay tutulması dönemleri dikkatle takip edilip hesaplanmış ve kötü olayların önüne geçebilme amacıyla çeşitli ayinler, korunma büyükleri icra edilmiştir.

⁸⁷ Bu paralellik genellikle ay tutulmasıyla birlikte insanların cezalandırılacağı ve çeşitli felaketlerin gerçekleşeceği şeklindedir. Bu pasajlarda tanrı Yahve'nin İsrail halkını veya dönem kralını cezalandırması Sin'in ay tutulmasıyla halkı cezalandıracağı fikri örtüşmektedir. Bk. Yeşaya 13:10; Hezekiyel 32:7-8; Yoel 2:10, 31; Amos 8:9; Mika 3:6 vd.

⁸⁸ "İşildayan güneşe, Parıldayarak hareket eden aya bakıp da, İçimden ayartıldım, Elim onlara taptığımı gösteren bir öpücük yolladıysa, Bu da yargılanacak bir suç olurdu, Çünkü yücelerdeki Tanrıyı yadsımış olurdum."

Oldukça önem teşkil eden göksel olayın daima izlenmesi, kehanetlerde bulunulması, muhtemel felaketlerin önüne geçmek üzere özel ayinlerin icra edilmesi hem dini alan da hem de politik alanda Sin'in etkili bir tanrı olduğunu göstermektedir. Antik dönemde ay tutulmasına ait tutulan kayıtlar, kehanetler, çeşitli uygulamalar ve politik kararlara dair metinlerin Eski Ahit külliyatında ay tutulmasıyla ilgili olan pasajlarla paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu paralellikten anlaşılacağı kadarıyla Eski Ahit yazarlarının bilhassa 12 peygamberin ay tanrısı kültü hakkında bilgi sahibi oldukları ve ay tutulması dönemlerinde yapılan kehanetleri benzer biçimde ele aldıkları anlaşılmaktadır. Bu durum Mezopotamya inanışlarının çeşitli yönleriyle Yahudiliğe etki ettiğini ve bazı uygulamaların kültürel aktarım yoluyla Yahudi geleneğine de yansıdığı fikrini kuvvetlendirmektedir.

Nihayetinde ay tanrısı Sin'in ve ay tutulması hadisesinin Mezopotamya inanışlarında dini ve politik alanda önemli etkileri olduğu ve bunların çeşitli yönleriyle Yahudiliğe de sirayet ettiği fikri kuvvetlenmektedir.

Kaynakça / References

- Abusch, Tzvi. 'Writings from the Ancient World, The Witchcraft Series Maqlû'. *Society of Biblical Literature*. ed. Theodore J. Lewis. Georgia: SBL Press Atlanta, 2015.
- Abusch, Tzvi - Schwemer, Daniel. *Corpus of Mesopotamian Anti-Witchcraft Rituals*. Leiden, Boston: Brill, 2016.
- Adam, Baki. 'Din Hakkında Genel Bilgiler'. *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Albright, W. F. 'Some Cruces in the Langdon Epic'. *Journal of the American Oriental Society* 39, 1919.
- Ambos, Claus. 'Rites of Passage in Ancient Mesopotamia: Changing Status by Moving Through Space. Bit Rimki and the Ritual of The Substitute King'. *Approaching Rituals in Ancient Cultures*. ed. Claus Ambos - Lorenzo Verderame. Alla Rivista Degli Studi Orientali Nuova Series. Roma, 2013.
- Ayaz, Orhan. 'Self-Revelation: An Origin Myth Interpretation of the Göbekli Tepe Culture (An Alternative Perspective on Anthropomorphic Themes)'. *Van Yüzcüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute* 60, 2023, 191–208.
- Ben-Tor, Amnon (ed.). *The Archaeology of Ancient Israel*. trans. Rafa'el Grinberg. New Haven: Yale Univ. Press [u.a.], 1992.
- Black, Jeremy et al. *The Literature Ancient Sumer*. Oxford: Oxford Universty Press, 2006.
- Black, Jeremy - Green, Anthony. *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller*. İstanbul: Aram Yay., 2003.
- Blumenthal, Fred. 'From Noah to Abraham: The Onomastics of the Period'. *Jewish Bible Quarterly* 41 4, 2013.
- Bottéro, Jean. *Kültürümüzün Şafağı Babil*. trans. Ali Berktaş. İstanbul: Yapı kredi Yay., 3rd Ed., 2009.
- Bottéro, Jean. *Mezopotamya, Yazı, Akıl ve Tanrılar*. trans. Mehmet Emin Özcan. Ankara: Dost Yay., 2012.

- Çığ, Muazzez İlmiye. *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*. İstanbul: Kaynak Yay., 9th Ed., 2015.
- Cohen, Mark E. *The Cultic Calendars of the Ancient Near East*. Bethesda, Md: CDL Press, 1993.
- Cooley, J. - Lenzi, Alan. 'A Universal Namburbi: EA, Shamash and Asalluhi 1'. *Reading Akkadian Prayers and Hymns: An Introduction*. Society of Biblical Literature, 2011.
- Demirci, Kürşat. 'Antik Urfâ'da Sin Kültü'. *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırma Dergisi* 2, 2005.
- Demirci, Kürşat. *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş Tanrılar, Ritüel, Tapınak*. İstanbul: Ayışığı Kitaplığı, 2013.
- Dijk, Lambert van. 'Incantation Accompagnant La Naissance de l'homme', *Orientalia*. *Orientalia Nova Seria* 44, 1975.
- Drijvers, Hendrik Jan W. *Cults and Beliefs at Edessa*. Leiden: Brill, 1980.
- Elayi, Josette. *Sennacherib, King of Assyria*. Atlanta: SBL Press, 2018.
- Eliade, Mircea. *Dinler Tarihine Giriş*. trans. Lale Arslan. İstanbul: Kabalcı Yay., 2003.
- Farber, W. - Sasson, Jack M. 'Witchcraft, Magic, and Divination in Ancient Mesopotamia'. *Civilizations of the Ancient Near East*. New York: Macmillan Library Reference USA, 1995.
- Furlani, Giuseppe. *La Religione Babilonese-Assira*. Bologna, 1929.
- Grayson, A. Kirk. *The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Periods*. Toronto: University of Toronto Press, 2002.
- Green, Tamara. *The City of the Moon God*. Leiden: E. J. Brill, 1992.
- Günaltay, Şemseddin. *Yakın Şark I-Elam ve Mezopotamya*. Ankara: TTK Yay., 1987.
- Hall, Mark Glenn. *A Study of Sumerian Moon God Nanna/Suen*. University of Pennsylvania, 1985.
- Hätinen, Aino. *The Moon God Sîn in Neo-Assyrian and Neo-Babylonian Times*. Münster: Zaphon, 2021.
- Holland, Glenn. *Gods in The Desert-Religions of The Ancient Near East*. Usa: Rowman & Littlefield Publishers, 2010.
- İsmet Tunç. 'Sözlü Kültürün Dinsel Kaynaklardaki Yansımaları'. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.3903844>
- Jordan, Micheal. *Dictionary of Gods and Goddess*. New York: Facts on File, 2004.
- Jordan, Micheal. *Dictionary of Gods and Goddess*. New York: Facts on File, 2004.
- Kaçar, Abdulgani. *Eski Mezopotamya'da Büyü ve Büyücülük*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2020.
- Kitz, A. M. 'An Oath, Its Curse and Anointing Ritual'. *Journal of the American Oriental Society*. 127/315–321, 2004.
- Köroğlu, Kemallettin. *Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar*. İstanbul: İletişim, 7th Ed., 2012.
- Kramer, Samuel N. *Sümer Mitolojisi*. trans. Hamide Koyukan. İstanbul: Kabalcı Yay., 2016.
- Kramer, Samuel N. *Sümerler: Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*. trans. Özcan Buze. İstanbul: Kabalcı Yay., 2002.
- Leick, Gywendolyn. *A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology*. London: Routledge, 1998.
- Leick, Gywendolyn. *A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology*. London: Routledge, 1998.
- Lepinski, E. *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*. ed. Karel van der Toorn et al. Cambridge: Brill, 2nd Ed., 1999.
- Linssen, Mark J. *The Cults of Uruk and Babylon: The Temple Ritual Texts as Evidence for Hellenistic Cult Practice*. Boston: Brill, 2003.

- Livingstone, A. *Mystical and Mythological Explanatory Works of Assyrian and Babylonian Scholars*. Indiana Eisenbrauns: Printed in The United States of America, 2007.
- Lurker, Manfred. *A Dictionary of Gods and Goddesses, Devils and Demons*. London: Routledge, 2004.
- Lurker, Manfred. *A Dictionary of Gods and Goddesses, Devils and Demons*. London and New York: Routledge, 2004.
- Masatoğlu, Mehmet - Özkan, Selahattin. 'Viking ve Hint Mitolojilerinde Yılan İmgesi'. *Dini Araştırmalar* 22/56, 2019, 391–408.
- Mazar, 'Amihai. *Archaeology of the Land of the Bible 10,000-586 B.C.E.* New York: Doubleday, 1. paperback ed., 1992.
- McNeill, H.W. *Dünya Tarihi*. Ankara: İmge Yay, 2005.
- Pinches, T. *The Religion of Babylonia and Assyria: Religions Ancient and Modern*. London: Archibald Constable Co LTD, 1906.
- Reiner, Erica. *Šurpu: A Collection of Sumerian and Akkadian Incantations*. Indiana: m Selbstverlage des Herausgebers, 1958.
- Schmidt, B. B. 'Moon'. *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*. ed. Karel van der Toorn et al. London: Brill, 1999.
- Schmidt, Klaus. *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar*. trans. Rüstem Aslan. İstanbul: Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, 2007.
- Scurlock, Jo Ann. 'Baby-Snatching Demons, Restless Souls and the Dangers of Chidbirth: Medico-Magical Means of Dealing With Some of the Perils of Motherhood in Ancient Mesopotamia'. *Incognita* 2, 1991.
- Smith, Sidney. *Babylonian Historical Texts Relating to the Capture & Downfall of Babylon*. London: Cambridge University Press, 1924.
- Stephens, Ferris J. 'Sumero-Akkadian Hymns and Prayers'. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. ed. James B. Pritchard. New Jersey: Princeton University Press, 1969.
- Stephens, Ferris J. 'The Ancient Significance of Sisith'. *Journal of Biblical Literature* 50/2, 1931.
- Stol, M. *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*. ed. Karel van der Toorn et al. Cambridge: Brill, 2nd Ed., 1999.
- Thompson, R. Campbell. *The Devils and Evil Spirits of Babylonia*. London: Luzac and co, 1903.
- Thorkild, Jacobsen. *The Treasures of Darkness: A History of Mesopotamian Religion*. New Haven: Yale University Press, 1976.
- Toorn, Karel van der. *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*. Leiden, Boston, Köln: Brill, 1999.
- Tunç, İsmet. *Antropoloji ve Din*. İstanbul: Eski Yeni Yayınları, 2021.
- Van de Mierop, Marc. *King Hammurabi of Babylon: A Biography*. Malden, MA: Blackwell Pub, 2005.
- Weiershäuser, Frauke - Novotny, Jamie. *The Royal Inscriptions of Amēl-Marduk (561–560 BC), Neriglissar (559–556 BC), and Nabonidus (555–539 BC), Kings of Babylon*. Eisenbrauns: Penn State University Press, 2020.
- Yun, Sungduk. 'Mother of Her Son: The Literary Scheme of the Adad-Guppi Stele'. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung* 70, 2017, 277–294.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.britannica.com/place/Beth-Yerah> ET: 10/07/2023.
The Old Testament. Erişim 30 Eylül 2023. <https://biblehub.com/>